

KRITIKA

Urban Vovk

*Kolos, ki se je rodil iz temnega alpskega jezera
in sledil soncu*

Matjaž Kocbek: KRETA

Spremnno besedo napisala Tea Štoka
Aleph, Ljubljana 1998 (Aleph; 60)

Kreta je ime zbirki (ki se mimogrede, vsaj zame, oblikovno uvršča med najlepše opremljene pesniške zbirke zadnjih let) sedemdesetih novih pesmi Matjaža Kocbeka. Če povem, da bom pisal o knjigi avtorja, ki je s svojimi ustvarjalnimi zanos v sedemdesetih in začetku osemdesetih let upesnjeval ultramodernistične jezikovne eksperimente in s tem sooblikoval estetsko angažirane svetove duha tedanje mlade, uporniške generacije umetnikov, ne povem popolnoma nič novega, tako kot tudi ne, če k temu dodam še ugotovitev, da so z devetdesetimi v njegovi poetiki, že z zbirkami *Ars amandi* (1992) in *Dvojček* (1996), v vsebinsko-izpovednem oziru nastale opazne premestitve poudarka in liričnega presežka z abstraktno imaginativne, subjektivistične na konkretnejšo, neposredno prezentnejšo ter s tem tudi komunikativnejšo raven rabe jezika. K temu naj, preden preidem k analizi *Krete* in njeni umestitvi v topografijo pesništva Matjaža Kocbeka, nakazano v uvodu, dodam še za pričujoči zapis dovolj natančno ugotovitev Aleša Debeljaka, ki v spremni besedi k *Dvojčku* poetiko Matjaža Kocbeka karakterizira kot *splet treh silnic*: «*avantgardne tradicije, vizije primarnosti besede in gnostičnega iskanja celovite resnice o kozmosu*».

Kreta je pesniška zbirka, ki se – kot je značilno za večino poetik, katerih organske korenine so v modernizmu ali pa imajo do njega le literarno afiniteto (in Kocbekova poezija je tej estetiki še vedno zavezana v nekaterih bistvenih momentih) – upira zgolj (na)enkratnemu in distanciranemu branju ter samopozabi, ki naj bi k takemu branju napeljevala. Zbirko sestavljajo trije cikli in prepričan sem, da ne gre za

vsiljeno poenostavljanje, če rečem, da je za *Kreto* najbistvenejši in najznačilnejši že prvi sklop tridesetih pesmi *Bon voyage* – še več: v tem prepričanju grem celo tako daleč, da si drznem ta cikel izpostaviti tudi kot dovolj samostojno celoto, ki bi enako dobro funkcionirala sama zase in skupaj še z drugim ciklom, z *Obredi*, bolje kot v pričujočem obsegu treh sklopov. A to (sicer zelo osebno) mnenje za zdaj puščam zgolj v tej domnevi, kot izziv, ki bo, najmanj to, terjal od mene še nekaj dodatne pozornosti ob posredovanju svojih vtisov.

Bon voyage (v bolj omejenem dosegu to sicer velja za celotno *Kreto*) je okvirno, v grobem, nekakšen ladijski dnevnik, dnevnik fizičnega, *horizontalnega* potovanja, plutja, ki pa ga pesnik nadgrajuje in povzdiguje v osebno hrepenenje po mistični združitvi v Enost, ki je v Kocbekovi poeziji že v verzih iz prejšnjih dveh zbirk prisotno z izrazitim panteističnim razumevanjem narave, ki jo prežema in ji daje popolnost Bog, istoveten z naravo. (»Bog je narava in narava je božja.« – *Tinos*) Kreta je kot otok tudi sinonim in metafora za (antični) grški svet v celoti, za prostor, kjer so se izkrcali Bogovi, za sredozemski sentiment nostalgije po ponovni združitvi v simbolno Eno. (»Prihajamo iz zemlje, namenjeni k zvezdam.« – *Na svidenje*.) Da pa bi lahko prejeli to Milost, postali *vezivo kozmičnega tkiva*, je treba iti prek samega sebe, oditi iz sebe, se *izsesati in prepustiti*, slediti soncu, Svetlobi, ki je *seme blagoslova*. *Obredi svetlobe* je bil, mimogrede, delovni naslov Kocbekove *Krete*.

Grški pesnik Giorgos Seféris je v svojem *Ladijskem dnevniku II* (1944) zapisal: »Nič drugega ne želim kot to, da bi govoril preprosto, / naj mi bo dana ta milost.« In če lirično domovino Matjaža Kocbeka znova povežem z njegovo *pravo* domovino, katere prisotnost je neizogibno vselej že posredovana z jezikom, v katerem ubeseduje (svoje) podobe, naj z besedami Uroša Zupana (»... in spoznavam, da obstajajo / dnevi, močnejši od podob, s katerimi / jih opisujem.« – *Hvar*) pridem k verzom *Besed* iz zbirke *Dvojček*: »Vsakič mi strese telo. / Vsaka beseda si / odreže svoj kos krvi. / Besede sence. / Razžrle so mi golt in kosti. / Vsaka nosi tuje podobe, / tuj zven, in nanizane me / stiskajo v ris.« *Besede se bojijo dneva*, upesnjuje Kocbek v *Kreti* to nadvse pretresljivo jezikovno aporijo – besede sence, besede teme so *obrabljene besede*,

ki ne morejo opis(ov)ati neposrednosti, ker je ta izrekljiva le v individualnem jeziku, a tudi ta ne more ubesediti, in se tako polastiti, osupljive preprostosti *zgolj dneva*, v svoji preprostosti močnejši od podob, *otovorjenih z glasbo* in pomenom, ki jim ga vsiljuje jezik. Pesniku, soočenemu z bolečino tega spoznanja, preostane le večna želja, priprošnja, da bi lahko govoril preprosto, a pri tem ne obrabljeno. Ni naključje, da je prav sredozemska pokrajina z morjem in soncem tista, ki človeka neusmiljeno izničuje v tej želji in ga prepušča molku.

Matjaž Kocbek je pesnik, ki v Enosti odkriva tudi senzualnost in erotiko, posreduje pa ju lahko tako žensko telo kot tudi sama narava. To je še posebno lepo razberljivo iz pesmi *Oliva*: »Vzamem se v naročje. Sežem v nebo in / ga miže utrnem. Sadež, ki mu je bog / določil obliko planeta. Zelenosivo hostijo / s kraljevim pečatom na tečaju. S povrhnjico, / ki je nežnejša od himena. / Z vonjem neznanskega ljubljenja in občudovanja, / sadež, ki odrešuje in zavezuje. / Velikomalo sončevo zrklo.« Erotika tako zanj ostaja tudi v *Kreti* osrednji mik neskončnega.

Zadnji cikel *Krete, Padec vase* (tak naslov ima tudi zadnja pesem Kocbekove prejšnje zbirke – *Dvojček*), nekoliko kvari vtis sicer zelo dobre pesniške zbirke z nekaj antologijskimi pesmimi (posebej je treba omeniti *Polnoč v Mikenah*, ki jo je pesnik posvetil Henryju Millerju). Te bodo, upam si staviti, prepričale tudi bralce, ki sicer niso ljubitelji poezije Matjaža Kocbeka. *Padec vase* je, kot se zdi, še najmanj *kretast* in najbolj nedodelan. Čeprav ne bi rad zapadel v moralizem in negativno ovrednotil nekaj slengizmov in vulgarizmov, zapisanih v nekaterih pesmih iz zadnjega sklopa knjige, lahko kljub temu navržem vsaj ta očitek, da siceršnji kompozicijski in sentimentalni ubranosti zbirke te pesmi delajo precej slabo uslugo.